

**Oglinda Dianei –
de la Lâna de Aur la Creanga de Aur**

Anton ADĂMUȚ*

Keywords: *Golden Fleece; Golden Bough; truth; light; mistletoe*

„Mai prieten îmi este adevărul” decât Platon, în fine, adică am a-l căuta și a-l privi față către față. Mă aflu cumva între Lâna de Aur și Creanga de Aur, ambele poartă cu sine nu lumina într-o formă sau alta, poartă lumina în esența ei. Și Lumina care luminează Adevărul pe mine mă Iluminează și nu mă mai poate transforma pe mine în adversarul Adevărului, după cum Adevărul nu poate să-mi devină adversar. Lumina este un simbol, nu o metaforă, „radiația luminii pornită din punctul primordial dă naștere spațiului. Este interpretarea simbolică a lui *Fiat lux* din *Facerea*, care înseamnă și iluminare, ordonarea haosului prin vibrație” (Chevalier; Gheerbrant 1994/2: 237)¹. Citim în „Prologul” din *Ioan*: „În El era viața și viața era lumina oamenilor/ Lumina luminează în întuneric și întunerecul n-a cuprins-o” (1, 4-5). Cristos este „lumina lumii” – *Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae*/ „Eu sunt Lumina lumii; cine mă urmează pe Mine nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” – *Ioan* 8, 12, iar în *Marcu* 5, 14, după ce le spune ucenicilor că sunt „sarea pământului” (*Vos estis sal terrae*), Cristos adaugă: „Voi sunteți lumina lumii” – *Vos estis lux mundi*. Pe scurt, este vorba despre un mit și despre o metafizică a luminii, tema este: *de luce*.

Să o vedem într-un fel anume al manifestării ei – Lâna de Aur.

Mitul Lânii de Aur simbolizează o cucerire, cucerirea „a ceea ce conștiința consideră drept imposibil” (Chevalier; Gheerbrant 1994/2: 229). Două simboluri sunt reunite în mit: inocența (lâna berbecului) și adevărul (aurul). Iason știe lucrul acesta: „gloria pe care o urmărește este aceea care precede din cucerirea adevărului (aur) și a purității spirituale – lâna” (Chevalier; Gheerbrant 1994/2: 229). Comoara este păzită de un balaur, Iason reușește cu ajutorul Medeei doar să-l adoarmă; inițierea nu e deplină, Iason este biruit de balaurul lăuntric căruia nu-i săpase suficient de adânci

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România (antonadamut@yahoo.com).

¹ „Și a spus Dumnezeu: Să se facă lumină. Și lumină s-a făcut” – *Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux – Facerea* 1, 3. Mai mult, „din toate metaforele cu care Dumnezeu s-a numit pe sine, nici una nu îndeamnă mai mult la reflecție și nu întărește mai mult gândirea decât cea a luminii care, vizibilă în sine, este și sprijinul, și virtutea actualizatoare a acestei lumini firave cu care natura ne-a înzeștră ochii. Autorii [medievali – n.m.] ai tratatelor de optică fac distincția între *lux*, adică natura luminii considerate în sursa ei; rază (*radius*), care este similitudinea produsă diametral în mediu de către sursa luminoasă; *lumen*, sau lumina răspândită sferic în mediu de către razele luminoase; *splendor*, adică strălucirea obiectelor lucioase pe care lumina le face sclipitoare” (Gilson 1996: 394–395). Numai Dumnezeu este *lux*, Creanga de Aur este toate celelalte și separat, și la un loc.

temnițe. E un „idealist” Iason, nu a înțeles că nu cu orice fel de mijloace atinge țelul. Contrariul lui este Medeea. Un mit complementar spune că Iason, domnind asupra unei părți din Arcadia, ar fi dezvoltat acolo agricultura, de unde și dragostea zeiței Demeter pentru el. Prin Medeea, destinul lui pare a se rescrie în mitul complementar (Kernbach 1989: 239). Nu de tot însă: Medeea e geloasă, îl ucide pe regele Creon și pe fiica acestuia de care se îndrăgostise Iason, își ucide și copiii și fratele. Iason se sinucide, spune o tradiție. Alta relatează că, obosit, Iason se odihnea sub cârma corabiei Argo, cârma se rupe peste el și-l îngroapă sub sfârâmături (Kun 2002: 291). Îmi pare tradiția cea mai apropiată de realitatea mitului!

Lâna de Aur (unde lâna semnifică adevărul) a fost chiar „lâna de aur”, o blană de oaie folosită pentru colectarea aurului. Este o metodă străveche, practică încă în Georgia secolului XX, de a aduna particulele de aur nativ din apele râurilor aurifere (în cazul nostru, cursul superior al râului Rioni, anticul Phase pomenit de Strabon în *Géographie*, XI, 2, 17). Blana de oaie, întinsă uneori pe un cadru de lemn, era așezată în albia râului, nisipul aurifer se depunea pe ea și, treptat, lâna se umplea de aur. Blana era apoi uscată, scuturată sau pieptănată, nisipul aurifer era spălat pentru separarea metalului prețios. Lâna de Aur reprezintă la fel de bine resursele bogate și tehnologia avansată din Colchida/Georgia. Bogățiile Orientului reprezentau încă de atunci un miraj și un mit, plus o realitate: abundența legendară, tehnologia, metodele de prelucrare a textilelor, a metalelor și a pietrelor prețioase, mai toate erau superioare activităților similare din Grecia, nu mai vorbesc de restul continentului european. Nu-i de mirare că Europa dorea pentru sine aceste bogății materiale și spirituale ale Răsăritului. Strabon a avut dreptate, legenda argonauților și căutarea Lânii de Aur se sprijină pe un fapt real (Strabon 1867: XI, 2, 17-19). Lâna mai putea însemna o carte de alchimie ori poate că era chiar marea care, nu doar pentru greci, oglindea Soarele.

Interesant e ce spune Strabon despre Homer. Spune că Homer este „fondatorul științei geografice”, că este „părintele geografiei” (Strabon 1867: I, 1, 2; I, 1, 11). Foarte semnificativ, în legătură cu problema adevărului, Strabon ne spune că Homer urmărea prin legende atingerea unui scop instructiv/pedagogic și acorda o mare atenție adevărului. Uzează și de născociri, nici vorbă, dar pune adevărul la baza lor, plâsmuirile sunt o momeală prin care mulțimile sunt conduse, după cum Homer avea cunoștința de colchidieni și despre expediția lui Iason în Colchida (Strabon 1867: I, 2, 9; I, 2, 10), legenda era cunoscută dinaintea lui Homer, ba chiar de dinaintea războiului troian.

Apolonius din Rodos (poet de sec. III î.C.) scrie *Argonautica*, unde relatează expediția argonauților în căutarea Lânii de Aur; accentul e pus pe episodul pasiunii consumate între Medeea și Iason. O *Argonautica* în limba latină și cu o mai mică răspândire aparține lui Valerius Flaccus (mort pe la sfârșitul primului secol d.C.).

Cum e cu Creanga de Aur?

Ideea că viața stejarului se află în vâsc a fost probabil sugerată de observația că, iarna, vâscul ce crește pe stejar rămâne verde, pe când stejarul însuși e desfrunzit. Dar poziția plantei – care nu crește din pământ, ci din trunchi sau din ramurile arborelui – ar putea confirma această idee (Frazer 1980/V: 162).

Citim într-un alt loc:

Creanga de Aur trebuie apropiată de creanga verde care este simbolul universal al regenerării și nemuririi. Creanga de aur este ramul de vâsc, ale cărui frunze de un verde palid devin aurii la începutul unui nou anotimp (Chevalier; Gheerbrant 1994/1: 384-385).

Pare a se însoți mereu cu stejarul, arbore sacru care simbolizează măreția, forța morală și fizică deopotrivă; aici avem stejarul lui Zeus din Dodona, stejarul lui Jupiter Capitolinul la Roma, ghioaga lui Hercule e făcută din lemn de stejar, lâna de aur era atârnată într-un stejar, revelațiile le primește Avraam sub un stejar, asta e: „stejarul îndeplinea rolul său axial, care făcea din el un instrument de comunicare între Cer și Pământ” (Chevalier; Gheerbrant 1994/3: 264-265).

La fel, ramura de acacia (salcâmul), simbol al nemuririi, o plantă veșnic verde și foarte rezistentă. Evreii obișnuiau să o planteze pe morminte ca un simbol al vieții și pentru a indica amplasarea zonelor funerare; acacia simbolizează în același timp renașterea. Printre numeroasele etimologii care se atribuie termenului, aceea din grecescul *a-kakon* trimite la absența răutății, la inocență.

Cât privește vâscul, acesta este simbol de nemurire și vigoare. Vreau să urmăresc un loc și trei poziții față de locul ales: locul este din Vergilius, pozițiile sunt ale lui Frazer, Chevalier & Gheerbrant și Al. Paleologu.

Locul este:

o creangă cu frunzele de-aur/ Crește-n umbrosul copac, și de aur mlădițele-i svelte/ Sfânta Iunonei din Iad. Dar codrii sălbatici ascund-o/ Văi nepătrunse o-nvelesc în nestrăbătut întineric/ Încât adâncul de jos al lumii nu-i chip a răzbate/ Până nu rupi din copac vlăstare cu steaguri de aur;/ Asta Proserpina-o cere, frumoasa, ca dar ce-și alese/ Însăși. Iar dacă dezbină tu pe-ntâia mlădiță, deodată/ Licur-a doua și cresc foitele aceluiși aur./ Tu știricește-așadar cu privirea și, când vei găsi-o/ Rupe-o cu mâna. Căci dânsa cu drag și de sine-ți urmează/ Dacă ți-e scrisul s-o rupi; dar altfel, cu nici o putere/ N-o s-o dezbină și degeaba cercare-ai să o tai tu cu fierul (Vergilius 1980: 193-194)².

Aleg întâi poziția lui Frazer care, dintre două variante valabile pentru toate trei pozițiile (este creanga de aur vâscul?, iată problema), pare a opta pentru amândouă. Iată ce spune. Viața stejarului se află în vâsc. Dovada? Iarna, în timp ce stejarul este desfrunzit, vâscul rămâne verde, mai mult, vâscul nu crește din pământ ci din trunchiul și ramurile stejarului, încât se prea poate ca această poziționare a plantei să fie în legătură cu proprietățile ei magice. Mijlocește moartea stejarului care este desfrunzit și-i adăpostește viața în verdele pe care vâscul îl păstrează, deocamdată, până la regenerare, doar pentru sine. Nu este, prin urmare, nici o noutate în a pretinde: creanga de aur este tocmai vâscul. Frazer se pronunță și cu privire la versurile lui Vergilius, în primul caz e discret tautologic, în al doilea e discret sofist. Vergilius doar asociază vâscul crengii de aur, de identificat nu le identifică. Justificarea găsită de Frazer este:

se prea poate să nu fie vorba decât de un procedeu poetic având scopul să încununeze modesta plantă cu o aureolă mitică. Sau, mai probabil, descrierea sa era bazată pe o

² De subliniat este faptul că Aeneas face tot ceea ce face sub noțiunea de *pietas* care, ca la Platon, este o parte a virtuții. *Eneida* trimite la dialogul *Euthyphron* care, ca personaj era, foarte semnificativ, proroc, aidoma Sibilei (Boyancé 1963: 132-174; Dudău 2004: 151-157).

superstiție populară, potrivit căreia, din vreme în vreme, vâscul era luminat de strălucirea unei aureole supranaturale, aurii (Frazer 1980/V: 162–164; 165).

De ce spuneam că autorul aici invocă joacă la două capete? Pentru că: „ne rămâne doar să ne întrebăm: de ce vâscul era numit Creanga de Aur?” (Frazer 1980/V: 167), în fine, fiecare alege ceea ce-i convine. Apoi urmează povestea cu porumbeii, revin la ea.

Poziția a doua: Chevalier & Gheerbrant. După ce ne spun cei doi că tradiția greco-romană nu a cunoscut modelul crengii de aur, ajung la Vergilius și conchid, nici nu aveau încotro!, că poetul pune o astfel de creangă în mâna lui Aeneas pentru a coborî în Infern. Cu ramura de vâsc deschidem porțile infernului, vâscul nu poate fi cuprins de foc, alungă demonii, exact cum se întâmplă la celți care au ocupat timp de secole câmpia Padului, țara de baștină a lui Vergilius! Mai mult,

trebuie respectat un ritual al culesului de vâsc: creanga nu trebuie tăiată cu un tăiș de fier [fierul anulează proprietățile magice ale vâscului, druziile culeg vâscul cu o seceră de aur – n.m.]. Creanga de aur este simbolul acestei lumini care ne permite să explorăm întunecatele peșteri ale infernului [de aceea se sapă temnițe adânci viciului și se construiesc temple virtuții – n.m.] în afara oricărui pericol și fără să ne pierdem sufletul. Ea reprezintă forța, înțelepciunea, cunoașterea (Chevalier, Gheerbrant 1994/1: 385).

Și un comentariu complementar:

enigmatică rămâne funcția crengii de aur în legătură cu lumea infernală; o ipoteză, pe care textul ne-o sugerează, este de a vedea în ea un atribut al inițierii (coborârea însăși având o valoare inițiativă), la care nu pot accede decât cei capabili de o evoluție spirituală. (Acest sens ermetic pare să fie preluat de Sadoveanu în romanul *Creanga de Aur*) (Petecel 1980: 194).

Conchid cei doi: cu siguranță creanga de aur este ramul de vâsc.

Poziția a treia este exprimată de Al. Paleologu; martor tăcut îi este Vergilius: „Vergilius spune deci că e vorba de vâsc (*viscum*) și că nu trebuie tăiat cu fierul; de fapt spune că, dacă nu ți-e dat să-l poți rupe cu mâna, e în zadar, nici cu fierul nu-l vei putea lua” (Paleologu 1997: 53)³. Numai că, în ciuda lui Frazer, a cuplului Chevalier & Gheerbrant și a lui Paleologu, la Vergilius creanga de aur nu e vâscul, nu, nici vorbă:

legenda despre creanga de aur, de origine italiană [și aici greșește Stella Petecel – n.m.] și comparabilă cu marile legende celtice [nu e comparabilă, din lumea celtică vine – n.m.], a rămas, cu toate cercetările savanților, învăluită în obscuritate. Eduard Norden și alți comentatori au încercat să o identifice cu vâscul (de asemenea venerat ca plantă magică), dar faptul că Vergilius o compară cu vâscul [v. 205-206: „astfel

³ Cam la fel stau lucrurile și la Vasile Lovinescu care, și el, stăruie asupra cărții VI din Vergilius. A oferit Proserpinei Creanga de Aur – cu majuscule scrie Lovinescu – înseamnă a te legitima, adică de bună voie ai coborât în Infern, nu ai fost nici damnat, nici condamnat. Numai în acest caz „îngrozitoarea Persefona” devine Eleusina („Prea Milostiva”) și purtătorul Crengii îi devine fiu adoptiv. Creanga este un fir noetic, este firul Ariadnei. Creanga de Aur crește într-un copac întunecat, este și ea un copac, doar că fără de rădăcini, rădăcina e teluric, fără de rădăcină e vâsc. Fără de rădăcină Creanga de Aur este, ca să spun așa, un copac cu rădăcinile în sus (Lovinescu 1989: 20–23).

precum (s.m.), în păduri, prin gerul iernatic e vâscul/Verde la frunze...” – n.m.] infirmă această ipoteză (Petecel 1980: 194).

În sinteză, coborârea în Infern ne spune la Vergilius următoarele: ajuns la Cumae, Aeneas consultă pe Sibila dacă și cum poate coborî în infern pentru a-l revedea pe Anhise, tatăl lui. Nu de coborât e greu, ieșirea e dificilă și e doar în putința aceluia care a știut să-și procure creanga de aur, răspunde Sibila, un personaj apolonian și infernal deopotrivă. În *Eneida*, cartea VI, v. 190-211, doi porumbeii îl conduc pe erou prin pădurea din Infern până descoperă creanga de aur. Caron însuși, văzînd-o, își pune luntrea în mișcare, după ce inițial refuzase cererea lui Aeneas de a-l trece Styxul.

Să încerc acum o aplicație. Sintagma „creanga de aur” apare în *Creanga de Aur* a lui Sadoveanu o singură dată, către sfârșit, când Kesarion se desparte de împărăteasa Maria. Are loc următorul dialog între cei doi:

Împărătița se retrase, ridicându-și brațele la frunte.

– Vai de mine, suspină ea. E adevărat deci că ai stat în templele egiptenilor?

– Într-adevăr, acolo am cunoscut lumina. Aflarea acestui lucru, mărită Doamnă, nu trebuie să-ți aducă mâhnire. Iată, ne vom despărți. Se va desface și amăgirea care se numește trup. Dar ceea ce e între noi acum, lămurit în foc, e o creangă de aur care va luci în sine în afară de timp (Sadoveanu 1976: 191).

Este o creangă imaterială după cum imaterială a fost și legătura celor doi nu numai când își dau întâlnire în gând. „Creanga de aur, adică vâscul, adică înțelepciunea și cunoașterea, l-a ajutat pe Kesarion Breb să poată ieși din infern, împreună cu împărătița Maria, pe care tot el o dusese acolo” (Paleologu 1997: 54)⁴. Și să nu uităm că al XXXIII-lea Decheneu este Kesarion Breb, iar „civilizația arhaică la care aspiră Sadoveanu și a cărei structură o conservă nu este rudimentară, ci primordială, nedegradată” (Paleologu 1997: 34).

O chestiune tulburătoare, o profeție în fapt, apanaj al aleșilor. Personaje sunt Bătrânul și Egipteanul. Kesarion e aproape, dar nu aude așa cum aude profeția tăcerea peșterii:

candela bătrânului mai luci atât cât era necesar Egipteanului să-i afle prorocirea asupra neamurilor acestui pământ. Căci, precât vedea el, avea să vie asupra lor *din răsărit* [s.m.] duh de destrăbălare și spaimă (Sadoveanu 1976: 203).

Și spun, pe mâna lui Paleologu:

mare artist, scriitor de geniu a devenit Sadoveanu târziu, printr-un proces de transmutație interioară care l-a modificat fundamental. Abia la un sfert de secol de la debut [a debutat cu volum în 1904 – n.m.] Sadoveanu a devenit cu adevărat Sadoveanu. Dacă nu vrem să admitem asta, nu înțelegem nimic din lenta șlefuire a pietrei săvârșită de Sadoveanu și nu înțelegem sensul lungii sale căi către sine (Paleologu 1997: 15).

În încheiere:

⁴ Hercule, Orfeu, Ulise, Ghilgameș, Socrate, Isus, aleșii prin urmare, au ca probă coborârea în infern. Din această perspectivă, „*Creanga de Aur*, romanul lui Sadoveanu, este un *descensus ad inferos*” (Paleologu 1997: 54).

Cine nu cunoaște tabloul *Creanga de Aur* al lui Turner? Scena, luminată de lucirea aurie în care imaginația și mintea divină a lui Turner învăluia transfigurând chiar și cel mai minunat peisaj natural, este o vedere a micului lac pierdut în pădurea din Nenia – „oglinza Dianei”, cum îl numeau cei vechi. Cine i-a văzut o dată apa clipocind calm, într-o vale înfrunzită în colinele albane, nu-l va mai uita niciodată (Frazer 1980/I: 8).

Comentează Lovinescu:

Lacul apare ca o vatră de flăcări apoloniene; lacul, fiind „oglinza Dianei”, devine o licoare a celor doi frați gemeni divini, un lac androgin, o apă de foc, deci băutura de nemurire. Se vede că Turner știa mai multe decât Frazer (Lovinescu 1989: 16).

Da, lumina adevărului e durabilă, finalitatea cunoașterii e autoperfecționarea!
*Dixi et salvavi animam meam*⁵!

Bibliografie

- Boyancé 1963: Pierre Boyancé, *La religion de Virgile*, Paris, PUF.
- Chevalier, Gheerbrant 1994: Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 1–3, traducere de Micaela Slăvescu, Laurențiu Zoicaș (coord.), București, Editura Artemis.
- Dudău 2004: Alexandru Dudău, *În marginea unor aspecte ale scenariului inițiativ din „Eneida VI”*, în „ORMA. Revistă de studii istorico-religioase”, vol. 1, Cluj-Napoca, Editura Ecco.
- Frazer 1980: James George Frazer, *Creanga de aur*, vol. I, V, traducere de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, București, Editura Minerva.
- Gilson 1996: Étienne Gilson, *Filozofia în Evul Mediu*, traducere de Ileana Stănescu, București, Editura Humanitas.
- Kernbach 1989: Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Kun 2002: N.A. Kun, *Legende și miturile Greciei Antice*, București, Editura Orizonturi.
- Lovinescu 1989: Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur*, București, Editura Cartea Românească.
- Marx, 1996: Karl Marx, *Critic of the Gotha Programme în Later Political Writings*, edited and translated by Terrell Carver, Cambridge University Press.
- Paleologu 1997: Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, ediția a treia, București, Editura Vitruviu, București.
- Petecel 1980: Stella Petecel, ediție îngrijită și note la Vergilius, *Eneida*, traducere de George Coșbuc, București, Editura Univers.
- Sadoveanu 1976: Mihail Sadoveanu, *Creanga de aur*, postfață și bibliografie de Elena Zaharia-Filipaș, București, Editura Minerva.

⁵ În *Ezechiel* 3, versetele 19 și 21, citește ceva de felul: „Dar dacă tu îl vei atenționa pe cel nelegiuit, iar el nu se va întoarce de la nelegiuirea lui și de la calea lui cea nelegiuită, el va muri din cauza nelegiuirii sale, dar tu îți vei salva sufletul – *tu autem animam tuam liberasti* (3, 19) și: „Dar dacă tu îl vei atenționa pe cel drept să nu păcătuiască și el, cel drept, nu va păcătui, va trăi pentru că s-a lăsat atenționat, iar tu îți vei salva sufletul” – *et tu animam tuam liberasti* (3, 21). Forma „canonică” – *Dixi et salvavi animam meam* – o află în *Critica programului de la Gotha*; cu această propoziție se încheie cartea (Marx 1996: 226).

Strabon 1867: Strabon, *Géographie*, traduction nouvelle par Amédée Tardieu, Paris, Librairie de L. Hachette.

Vergilius 1980: Vergilius, *Eneida*, traducere de George Coşbuc, ediție îngrijită, note și postfață de Stella Petecel, București, Editura Univers.

Diana's Mirror – from the Golden Fleece to the Golden Bough

I begin this text with an apparently well known commonplace: *Amicus Plato sed magis amica veritas*. It seems a commonplace, who does not know it? The problem is that commonplaces do not turn anyone into a scholar, because they do not refer to any specific statements, but they have always an empirical basis, thus being an universalization of particular cases from science and life. And Aristoteles teaches us that problems are either universal or particular. Both kinds of problems have in common the ways by which we absolutely confirm or reject a sentence. Indeed, if we prove that a certain determination belongs to every case, we also prove that it belongs to some; and if we prove that it does belong to no cases, then it does not belong to any case as well. The article talks about a metaphysics of light/truth, using the pretexts of the Golden Fleece and the Golden Bough. Everything ends in and on the mirror of Diana.